

EEN JONGE ORANG-OETAN

DOOR

Dr T. C. WINKLER

Dr. EMIL SELENKA, na den dood van Prof. JAN VAN DER HOEVEN tot professor te Leiden benoemd, heeft, na eenige jaren te Leiden het professoraat te hebben uitgeoefend, ons land verlaten en een beroeping naar Erlangen in Duitschland aangenomen, waar deze voortreffelijke geleerde thans nog de wetenschap dient en verspreidt. Met zijn echtgenoot heeft hij een reis gemaakt naar Borneo, Japan, Java, Sumatra, Engelsch Indie en Ceylon, van welke reis hij een verslag heeft geschreven, hetwelk eerstdaags, onder den titel: *Sonnige Welten, Ost-Asiatische Reiseskizzen*, in het licht zal komen. Uit dat werk is mij een uittreksel ter hand gesteld. Ik meen den geteerden lezer van het *Album der Natuur* aangenaam te zullen zijn, door dat gedeelte van bovengenoemd boekwerk hier mede te deelen. De schrijver zegt in hoofdzaak het volgende:

Van alle jonge apen, die ik op Borneo en Sumatra heb waargenomen, hield ik het meest van jonge anthropoïden of menschen, namelijk gibbons en orang-oetans. Door hun handelingen en hun verstand waren zij mij het liefst en zeer belangwekkend. Uit mijn dagboek ontleen ik hier wat ik opteekende, betreffende een aardigen mannelijken orang-oetan van ongeveer anderhalfjarigen leeftijd, wien ik den naam van Moeffel¹ had gegeven.

¹ *Muffel*, zooals de Duitschers schrijven, die de *u* uitspreken zooals wij de *oe*. *Muffel* noemt men in Duitschland een hond met dikke hanglippen, een mops, en ook geeft men dáár dien naam aan een apegezicht en aan een muilvormig sieraad van een gebouw.

De jonge Moeffel maakte het ons, in de eerste dagen van zijn gevangenschap, lastig door zijn geschreeuw en onhandelbaarheid, doch het duurde niet lang of hij werd fatsoenlijker en aardig. De huid van dezen jongen orang-oetan is in 't algemeen ruw en rimpelig, en grootendeels bruinzwart van kleur; een gedeelte van den buik, de binnenvlakte der handen en voeten, de oogleden, het staartje en en de ooren zijn rosachtig geel, doch de platte neus is zwart. Lang, grof, roestkleurig haar bedekt vrij dicht den rug, de zijden en de schouders, terwijl de onderarm, het scheenbeen en de kop met donker rosbruine, lange haren bedekt zijn. Het aangezicht, de handen en voeten en ook de buik zijn geheel of bijna geheel naakt. Op den kop staan de lange haren naar alle kanten verward en stijf als borstels, 't welk dezen jongen aap op een ouden vagebond doet gelijken, hoewel zijn gelaat gewoonlijk tevredenheid en zekere mate van geblaeserdheid of ook wel zekere slimheid te kennen geeft. De nagels zijn fraai gevormd, doch die van de groote teenen ontbreken volkomen.

Gewoonlijk laten wij Moeffel los in huis en op de veranda rond loopen. Met het bovenlijf en den kop een weinig opgericht, de beenen gebruikende om zich vooruit te schuiven en de armen om er op te steunen, loopt hij voorzichtig en langzaam op handen en voeten, en versnelt hij zijn gang tot een soort van looppas, als hem een lekkernij wordt aangeboden. Met gemak klimt hij bij pilaren op en op stoelen en tafels, snoept van alles, zoekt blinkende voorwerpen op, zooals zilveren lepels en sieraden, klimt zelfs bij ons op en af, en tracht de knopen onzer kleederen af te scheuren. Zonder hulp gaat hij in zijn met watten gevoerd mandje, zit er veelal opgericht in of gaat liggen, waarbij hij den kop en zelfs het heele lijf in een lap laken of een stuk papier wikkelt, en zich zoo doende toedekt.

Zoodra Moeffel hongerig wordt, begint hij onrustig rond te loopen en onophoudelijk in hooge tonen te schreeuwen; krijgt hij nu geen eten, dan wordt hij toornig en voegt een lageren toon bij de schelle hooge tonen, waarbij hij telkens den mond wijd opent en de lippen als een slurf vooruit steekt. Dan gaat hij plat op den buik liggen, slaat woedend met de handen op den grond, schopt met de beenen en draait zich in een kring rond, het voorhoofd op den grond en de billen in de lucht. Om hem dit af te leeren, krijgt hij een paar lichte klappen met een bezem, en dit helpt altijd, ten minste voor eenigen tijd. Geeft men hem nu een halve schaal van een kokosnoot, met in melk geweekt brood gevuld, dan grijpt hij haastig dien nap

met beide handen beet en steekt den kop er in, gretig slurpend en likkend. Is de ergste honger gestild, dan drinkt Moeffel melk of chocolade zeer fatsoenlijk uit een lepel, waartoe hij de dunne lippen als een slurf vooruitsteekt, volkomen op de manier van iemand die een glas fijne wijn proeft. Geeft men hem een gebakje, dan neemt hij het voorzichtig met de hand aan, trekt de lippen terug en bijt er dan voorzichtig stukjes af. Het schijnt hem zoo lekker te smaken, dat hij telkens zijn oogen toeknijpt, zoodat er dwarsrimpels tusschen de wenkbrauwen verschijnen; horizontale rimpels van het voorhoofd, zooals die bij menschen voorkomen die ergens op letten, heb ik echter nooit bij den orang-oetan bespeurd. Als het gebakje op is, smakt hij nog eenigen tijd met de lippen, als een echte smulpaap, die zijn genot te kennen geeft.

Met zijn groote ronde oogen wijd geopend en met de grootste opmerkzaamheid let Moeffel op al onze handelingen: hij richt zich op, strekt de handen uit, rekt den hals, houdt den kop op zijde, wrijft met den rug der hand zijn oogen uit, glimlacht, steekt de lippen vooruit en verdraait bijna zijn hals als men om hem heen gaat. Zijn witte tanden — hij heeft nog zijn melktanden en van de blijvende tanden zijn slechts de voorste kiezen doorgebroken — vertoont hij slechts als hij gaapt, eet of hard schreeuwt. Nooit dreigt hij te bijten. Zachtzinnigheid is Moeffel's hoofdkaraktertrek. Gaarne grijpt hij kleederen, handen of beenen van wie hem voorbijgaat, en klemt zijn vier handen zoo vast aan wien hij gegrepen heeft, dat er veel overleg en kracht noodig is om hem los te krijgen. Wij waren bijna gewoon geworden met dat levende blok aan het been rond te loopen: die schommelende beweging deed hem blijkbaar plezier, zooals zijn vergenoegd gelaat aantoonde.

Zeer gaarne laat hij zich opgooien: dan kruist hij armen en beenen, en lijkt volkomen op een pak of rol van bruine, ruige stof. Op het roepen van: »maak een pak" leerde hij weldra zich op die wijze oprollen en wij konden hem geen grooter plezier doen dan hem in die houding over den grond te rollen als een tonnetje, hem als een echt paktje onder den arm te schuiven, met hem rond te springen, hem op den kop te zetten en zelfs hem als een bal op te gooien; daarbij verroert hij zich niet en glimlacht van genoegen.

Aan tafel gedraagt Moeffel zich niet altijd bescheiden en beleefd: hij klimt op den schoot, en veegt gaarne met den vinger of de hand in het bord of den schotel rond, om te proeven wat er in is.

Toen wij hem voor het eerst een theelepeltje hadden gegeven en hem gewezen hadden hoe hij er fatsoenlijk mede moest eten, vervolgde hij eenvoudig zijn maaltijd met dat lepeltje, ofschoon hij nóg niet recht wist hoe hij het moest gebruiken.

Zoodra het koud begint te worden, wil Moeffel zich warmen. Hij klautert in zijn bedje, gaat op den rug liggen, en dekt zich toe met een deken of een kussen, ongeveer zooals wij in dat geval doen.

Als hij speelt, doet hij het met hart en ziel. Ernstig en vlijtig scheurt hij stukken zacht hout in reepen, splijt droge palmladeren tot dunne vezels, of scheurt kranten tot kleine stukjes. Tot tijdverdrijf legt hij zich een stuk papier of een lap stof op den kop, en ziet er dan uit als een kleine Arabier; of legt een lap op den handrug en wrijft daarmede zijn oogen uit; of verzamelt allerlei dingen in zijn mondje, en kauwt op alles wat te kauwen is. Heeft hij zich bevuild, dan wordt hij onrustig en schreit net zoo lang tot hij gereinigd wordt. Een warm bad is voor hem een heerlijkheid. Dan rolt hij zich op tot een pak, laat zich onderdompelen, met zeep insmeren, met water begieten, afdrogen en kammen, alles met het grootste welbehagen, waarbij hij telkens den neus wrijft en de oogen toe doet, om er geen zeepwater in te krijgen. Uit dankbaarheid brengt hij soms de vingertoppen van zijn weldoener aan zijn spits vooruitgestokene lippen, ja, niet zelden, als hij in een vroolijke stemming is, drukt hij zachtjes zijn mond tegen onze wangen of soms ook wel tegen onzen mond. Er is geen twijfel aan of dat kussen is een uiting van dankbaarheid, ofschoon het ook geen andere beteekenis mag hebben dan louter spel.

Op zekeren dag kreeg Moeffel een kameraad, een even jongen orang-oetan, ook van het mannelijk geslacht. Als een tegenstelling met den fijnen en fraaien Moeffel noemden wij den nieuwen kameraad Stoffel, zoowel wegens zijn grovere lidmaten als ook om zijn lomper gedrag. Stoffel's haar is dikker, veel lichter van kleur, en ook zijn huid is minder donker. Hij is minder leerzaam en minder lief.

Beide diertjes verdroegen elkander goed, doch Stoffel wist steeds de beste beetjes te pakken en die zelfs Moeffel uit de hand of den mond te halen, 't welk den laatsten steeds verbaasd maakte, en nu en dan zelfs in een toornig gehuil deed uitbarsten. Als men met beiden uit wandelen ging, hield Moeffel zich steeds aan zijn kameraad vast, en liet zich voortslepen; ook liet hij zich gaarne in een plat wagentje door den daarvoor gespannen Stoffel rondrijden, waarbij hij

met opgeheven kop en gevouwen armen om zich heen keek, als een kleine prins, die zich laat bewonderen. Moeffel zelf voor den wagen te spannen en paardje te laten spelen, gelukte nooit: hij slingerde woedend het gareel van zijn lijf af.

Nog veel andere jonge orang-oetans kwamen in ons bezit tijdens ons verblijf op Borneo, maar geen van allen kon met Moeffel vergeleken worden in sierlijkheid van lichaam, zelfstandigheid, verstand en geschiktheid in zijn handelingen. Moeffel behoorde echter ook tot het ras dat door de inboorlingen *Maias rameh* of *Maias rambeh* wordt genoemd, een ras dat zich onderscheidt door het zachtere, dunnere haar en den fijneren bouw der beenderen; van den overal bekenden *Maias kasar*, die dikker van beenderen is en een rosgeel, zeer ruw haarkleed draagt.

De jacht op orang-oetans of boschmensen — het maleische woord *orang* beteekent mensch, en *oetan* bosch — is even opwekkend als vermoeiend; want deze sterke klimmers bewegen zich, zelfs al zijn zij gewond, door de kroonen der boomen, van boom tot boom, met een snelheid, die gelijk staat aan die van een hardlopend mensch; met hen gelijk te blijven is door het dichte onderhout der oorspronkelijke bosschen niet mogelijk.

De Dajaks aan de oevers van de rivier Kapoeas trachten levende orang-oetans te vangen, omdat zij die dieren duur kunnen verkoopen. Te dien einde kappen zij de boomen om, die den omtrek vormen van den boom waarop een orang-oetan zijn leger heeft opgeslagen, zoodat hij niet kan vluchten. Tevens slaan zij een rasterwerk van palen rondom den boom en wachten dan af tot dat de orang-oetan, door honger gedreven, in die omheining afdaald, die daarop door een valluik wordt gesloten. Door de reten tusschen de palen werpt men nu strikken van rotan, en het krachtige, sterke dier wordt, als het voldoende omstrengeld is, in een kooi van bamboesstaven overgebracht. Op mijn tochten heb ik dozijnen van zulke kooien ontmoet, die naar Sintang werden gevoerd, om vandaar verder naar Europa te worden verscheept. Jammer dat de meesten dier apen reeds op zee sterven.

Een heel ander dier is een andere menschaap van Borneo, de Wauwau of Gibbon, *Hylobates*. Een fraaie lichaamsbouw, bevallige bewegingen, een ernstige bijna melancholische uitdrukking van het

gelaat kenmerken deze zachtmoedige dieren, waarvan ik jongen en ook volwassene exemplaren maanden lang in mijn bezit heb gehad. Het slanke lichaam draagt een kleinen ronden kop en de dunne beenen en lange armen, alsmede de smalle handen en voeten, harmonieeren voortreffelijk met den romp.

De bewegingen van den wauwau zijn gewoonlijk levendig, dikwijls zelfs haastig, doch steeds niet zonder bevalligheid. Laat men den wauwau een banaanvrucht zien, dan glijdt hij met een kleinen sprong van zijn zitstang op den grond, gaat in opgerichte houding, met gebogen knieën en boven den kop opgeheven armen, naar den gever toe, grijpt de vrucht haastig en eet haar schielijk op, de schillen met een bevallige beweging van de hand wegwerpende. Zonder moeite springt hij weder op den dwarsstang, gaat er als een mensch op zitten, de kop een weinig voorover gebogen, kruist de handen in den nek en laat ze weer zakken, gaat dan op den rug overlangs op den stang liggen, zooals een koorddanser zou doen, vat den stang met de handen en laat zich naar beneden glijden, gelijk een turner aan het rek heen en weer bengelend, blijft ook wel eens eenige minuten lang aan één hand hangen, heft zich plotseling weder op en blijft dan lang aaneen zonder beweging zitten, met de groote bruine oogen in de verte starend.

Zonderling is de wijze waarop de wauwau drinkt. Geeft men hem een kokosnoot-nap vol melk of water, dan neemt hij die met een voet of een hand aan, steekt de vrije hand in het vocht en brengt die naar den mond, om de daaraan hangen blijvende vloeistof af te likken. Die niet zeer praktische manier van drinken is klaarblijkelijk de natuurlijke en gewone wijze om regen- en dauwdroppels van de bladeren der boomen tot zich te nemen. Want de wauwau gaat niet gaarne op den grond; hij leeft uitsluitend in de toppen der boomen, waar hij zich met groote zekerheid van tak tot tak slingert, dikwijls in wijde bogen door de lucht suizend. Die op vliegen gelijkende beweging belet den mensch een troep wauwau in het bosch te vervolgen; want deze behendige dieren schieten sneller door de boomkroonen dan een paard kan loopen. De jager moet dus die dieren trachten te overrompelen, wat wij op de volgende manier deden. Vóór zonsopgang gingen wij op weg, en liepen in de richting van een plek waar het luide, zonderlinge geschreeuw der gibbons weerklonk. Door kreupelhout en moeras, over boomstammen en door waterplassen, langs stekelige slingerplanten en

over dorre bladeren vervolgden wij met moeite onzen tocht, in woordelijken zin den weg openkappende met de zwaardvormige messen der Maleiers. In de nabijheid van den troep apen gekomen, was de grootste voorzichtigheid noodig om niet bespeurd te worden; een knappende tak, een hoorbare voetstap, het ritselen van een blad verraadde aan die schuwe dieren reeds van verre het naderend gevaar, en slechts gedurende het luid klinkende, nu en dan herhaald wordende gehuil van den wauwau, durft men wagen voorwaarts te dringen, terstond stilstaande zoodra dat gehuil even ophoudt.

Die zonderlinge muziek begint met enkele, korte, kletterende geluiden, *wau-wau-wau*, door eenige dieren aangeheven, daarop valt vervolgens de heele troep in — drie tot acht apen — en nu volgt er een onafgebrokene reeks van luide huilklanken, laag beginnend en langzamerhand hooger en tevens steeds korter wordende, om eindelijk op een hooge noot staan te blijven en in steeds versneld tempo een trillerachtige snelheid te bereiken; zachter en zachter worden dan de tonen, totdat zij na een halve minuut in een nauwelijks hoorbaar sissen eindigen. »De huilebalken jodeln», placht onze Zwitser MORET te zeggen, als deze fraaie muziek, een half uur lang, uit het naburige bosch in onze woning te Sintang klonk, of als onze in gevangenschap levende dieren, door het gezang hunner kameraden in het bosch opgewekt, hun muzikaal concert in onze ooren deden klinken, zoodra de dag aanbrak.

Nog uitgelatener, tot een juichenden jubelkreet stijgend, is het morgenconcert der Siamangs op Sumatra, een aan den wauwau na verwante soort van apen. De troepen siamangs vervullen alle morgens bosch en veld met hun gezang, dat gewoonlijk eerst tegen negen uur begint, zoodra namelijk de zon den morgennevel heeft doen optrekken. Eenige oude mannetjes beginnen het gezang met enkele, zeer lage, klokachtige tonen, daarop vallen de wijfjes en jonge dieren in met een hoogen, schetterenden toon »*joehhh*» en dan volgt een uiterst luid gelach in hooge tonen, dat in steeds zachterw ordende klanken eindigt. Op onze tochten door de bergstreken van zuidwestelijk Sumatra vergezelde ons deze, een uur ver hoorbare boschmuziek, gedurende de voormiddaguren, bijna alle dagen, en wij konden ons verbeelden in Tyrol te zijn, waar doffe kerkkloktonen zich vermengen met het jodeln der Senner, als niet de tooverachtige, majestueuse pracht van het tropische oerbosch ons tot de werkelijkheid had terug gevoerd.

Na al het boven verhaalde kan het ons niet verwonderen, dat deze merkwaardige, verstandige menschen door hun boschgenooten, de Dajaks, in zekere mate als broeders worden beschouwd en dat vooral de orang-oetan of *Maias* in hun beschouwingen geen geringe rol speelt. De Dajak is overtuigd dat de *Maias* kan spreken en herhaaldelijk hoorden wij beweren, dat die dieren slechts uit slimheid zwijgen, omdat zij anders belasting zouden moeten betalen. Dikwijls ook, zoo werd ons verteld, waren er menschen in het bosch gegaan en maias geworden. In het geloof aan zulke gedaanteveranderingen ligt de oorsprong van de bijgeloovige vrees der Dajaks voor het dooden van een orang-oetan.

Aan den oever van den Boven-Ketoengan, werd ons verteld, op den top van een hoogen berg, huist in een hol een machtige koning, in de gedaante van een *Maias*, met sneeuw wit haar en baard, die door velen was gezien als hij zijn bovenlijf uit het hol oprichtte. Als het volle maan is, opent zich telkens dat hol, en er komt een troep gevaarlijke wilde zwijnen uit, gevolgd door een troep zwarte beren, als de voorhoede van een leger van honderden groote orang-oetans. Met langzame, deftige schreden loopende, verschijnt dan eerst de witharige *maias-radjah* zelf en maakt met zijn troepen een tocht door zijn gebied. Dat vertelsel werd ons steeds gedaan met een geloovig eerbiedig gedempte stem en angstig opgeslagen oogen, alsof de verhaler het zelf had gezien. Op dien berg zou het dan ook dubbel gevaarlijk zijn den orang-oetan aan te vallen, daar den gewonde wel twintig en meer kameraden, van woede snuivende, te hulp zouden komen. Natuurlijk was mijn opmerkzaamheid bijzonder gericht op dit aan orang-oetans rijke gebied en heb ik dáár, met behulp van een geoefenden singaleeschen jager, vele orang-oetans kunnen bemachtigen.

De medicijnmannen in Loebok Antoe gelooven dat de slanke wauwaus weldadige geesten zijn. Deze schrandersten onder de menschen wonen gaarne op eenzame bergtoppen. Zij geven den medicijnman, die zich heimelijk en zonder dat een mensch het weet daarheen begeeft en drie nachten achtereen op den bergtop slaapt, in den droom goeden raad en middelen tegen ziekten en kwalen. Men vertoonde ons steenen en wortels, waarvan de medicijnmannen beweerden, dat zij die bij zulke gelegenheden van de gibbon-geesten hadden ontvangen.